

Book Review

Leif Yttergren & Hans Bolling
*Kroppens apostlar: Kvinnliga
gymnastikdirektörer 1864–2020*

Stockholm: Stockholmia förlag
2022, 274 pp.

Andra halvan av 1800-talet och första halvan av 1900-talet var en gyllene era för Gymnastiska Centralorganisationen (GCO). Författarna till *Kroppens Apostlar* menar i sin studie av kvinnliga gymnastikdirektörer att GCO, idag Gymnastik- och idrottshögskolan (GIH), dessutom utgjort en plantskola för kvinnors arbetsmarknadsintåg. Syftet med boken är följaktligen ”att analysera hur förutsättningarna för kvinnor med högre professionsutbildning att ta tillvara de möjligheter som utbildningen ger har utvecklats”. Utifrån detta studeras hur de ”strukturella förändringarna påverkade förutsättningarna för de kvinnor som tog examen från GCI och GIH mellan 1865 och 2006 och deras yrkeskarriärer, men också hur de påverkat den unika institution som GCI/GIH i Stockholm utgjort”. De frågor som ställs handlar om vilka kvinnorna var, om deras karriärer och hur de organiserade sig.

Källmaterialet består främst av brevsamlingar i form av böcker som cirkulerade mellan studenterna, så kallade vandringböcker, enkätmaterial, tidningar och arkivmaterial. Särskilt spännande är vandringboken som cirkulerade mellan studenter mellan 1893 och 1943. De teoretiska begrepp författarna använder för att sovra i empirin är *handlingsutrymme* och *professionalisering*, vilka dock används lätt impressionistiskt sett till aktörernas agens. Till exempel hade

arbetsvillkor och brist på alternativ behövs diskuteras i sammanhanget.

Metoden är prosopografisk och komparativ. Fördelen med den valda kollektivbiografiska ansatsen beskrivs vara att analysera individer och grupperns förutsättningar. Här hade en mer utvecklad prosopografisk metod kunnat vara förtjänstfull. Den komparativa metoden utgörs av en jämförelse mellan olika studenttårgångar, dock enbart kvinnliga sådana. Ingen jämförelse görs heller med andra yrkesgrupper. Forskningsläget hade kunnat fördjupats mer. Tidigare forskning som tas upp berör, förutom OS 1912, främst den politiska nivån, till exempel riksdagsdebatter. Sett i relation till resultatens lyftkraft är det lite synd att författarna valt att begränsa sig till att kontextualisera med hjälp av äldre kvinnoforskning, snarare än att diskutera utifrån senare genusvetenskaplig. Bristen påverkar bland annat förklaringsfaktorer sett till kropp och försörjning.

Gällande frågeställningen som handlar vilka kvinnornas som sökte till sig GCI/GIH konstateras för åren 1864 och 1883 att de sökande var äldre än under senare perioder, att de främst kom från Stockholm och goda ekonomiska förhållanden. I en jämförelse mellan 1893 och 1932 menar författarna att kvinnorna, främst i 20-årsåldern, kom från samhällets alla skikt och att stockholmsdominansen minskat något. 1972 års gymnastiklärare beskrivs som välfärds-samhällets klassresenärer. För studentgruppen 2005/2006 hävdas att GIH speglade det mångkulturella Sverige. Antagningsstatistiken i termer av demokratisering skulle dock behövs förankrats mer och kontextualiserats utifrån utbild-

ningsreformer, familjebildningsmönster och försörjningsvillkor.

Frågorna rörande yrkesmöjligheter tas bland annat upp i kapitlet ”Kvinnliga pionjärer på GCI 1864–1883”. Här konstateras att de flesta fortsatte arbeta om de förblev ogifta. Författarna använder ordet val, men menar att ”samtidens konventioner” inte tillät att gifta kvinnor arbetade. Åren 1893 till 1933 fick i stort sett alla kvinnor arbeta inom sitt fält, till stor del på grund av att gymnastikdirektörstiteln innehöll både examen som sjukgymnast och som gymnastiklärare. Författarna menar i kapitlet ”Kvinna, karriär, familj – en omöjlig ekvation” att dessa GCI-studenter var del av första feministiska vågen. Arbetsmarknaden var dock oreglerad, krävde flexibilitet och kvinnorna var diskriminerade. Tre idealtyper urskiljs: De trofasta, husmödrarna och avvikarna. För jämförelsen över tid där 1800-talet berörs saknas dock en tillräcklig diskussion av de juridiska och demografiska aspekterna, till exempel det rådande kvinnoöverskottet.

I kapitlet ”Hemmafru eller gymnastikdirektör” är fokus på 1932 års avgångsstudenter, i jämförelse med 1893 års. Det var lättare att få fast anställning än tidigare och endast två av de undersökta kvinnorna lämnade yrket. En intressant aspekt som tas upp är hur fysiskt belastande arbetet kunde vara. För kvinnorna som gick ut 1932 syns tre linjer: Arbetslinjen, hemmafrualternativet och återvändningsstrategin. Författarna talar om ökat handlingsutrymme. Som kapitlets rubrik antyder behandlas frågan utifrån äldre forsknings dikotomiska försörjningsmodeller. Ett större tillvaratagande av de möjligheter kvinnornas individuella berättelser erbjuder hade gett fördjupade resultat; till exempel de enskilda kvinnornas berättelser om lösningarna

sett till barnpassningen, mannens tillåtelse för yrkesarbete och förväntningar på dem att lämna yrket för att ta hand om sjuka familjemedlemmar.

För 1972 års avgångsstudenter var den dubbla examen borta och möjligheterna till utlandsarbete begränsade; det var nu gymnastiklärararbete i Sverige som gällde. I kapitlet ”Klassresenärer i gymnastiksalen” hävdas att få kvinnor nu såg det som ett problem att kombinera yrke och familj, samtidigt lämnade en tredjedel av de utexaminerade studenterna yrket. Här hade det varit givande med en reflektion kring vad det innebar att kvinnorna upplevde sin arbetsplats som mer jämställd.

I det avslutande kapitlet ”Ett och ett halvt sekel i kroppens tjänst” menar författarna att det år 2020 var det en självklarhet att lämna barnen på förskola. Resultatet för hela undersökningsperioden ges här i form av fyra idealtyper: De trofasta, hemmafruarna, avvikarna och återvändarna. Särskilt det här sammanfattande kapitlet hade tjänat på en jämförelse med de manliga gymnastikdirektörerna.

Svaren på frågorna om kvinnornas organisering och deras deltagande vid OS 1912 innehåller sett till mäns maktposition inom idrotten ett viktigt tillskott. Kvinnorna lyckades som en del i kampen för jämställdheten, menar författarna i kapitlet ”Kvinnliga gymnastikdirektörer och OS”, komma med i tävlingssammanhang. Undersökningen av GCI:s kamratförening, i kapitlet ”GCI – en kamratförening för facklig kamp”, tar upp arbetet för bättre arbetsvillkor, engagemanget i kvinnofrågor och för den svenska gymnastiken. Författarna hävdar att kvinnorna medvetet använde särorganisering för att skapa handlingsutrymme.

En stor förtjänst med *Kroppens apost-*

lar, så tydligt sprungen ur kärlek till arkiv och GCI/GIH, är den plats som ges åt kvinnorna i idrottshistorien, och det utbildningsvetenskapliga bidrag som framlyftandet av de kvinnliga studenterna innebär. Materialets potential att se den lilla människans navigerande ger tillsammans med fint bildmaterial nya perspektiv. Boken utgör i sin blandning av översiktsbok och vetenskaplig undersökning exempel på en särskild genre. Som sådan är den stimulerande. Den ständigt brottningen mellan det encyklopediska och vetenskapliga är dock en av bokens svagheter. Analysen blir tillsammans med ett förutsägbart forskningsläge stundtals ostrukturerad och ytlig. Samtidigt är, det som jag tolkar som, bokens huvudsyfte – att engagerande berätta om GCI/GIH-kvinnornas liv och karriärer – väl uppfyllt.

*Josefin Englund
Gymnastik- och idrottshögskolan
josefin.englund@gih.se*